

Dragutin STANIĆ:

OD DOBRILJINA DO KOZARE

Na dan ustanka nalazio sam se u selu, na četvi pšenice. Došao sam kući. Milan je već izvadio karabin ispod kukuruzane. Polazimo na ustanak i toga dana sručićemo se na Dobrljin. Slučaj je htio da sam prvi opalio metak, ali još ne na neprijatelja, nego u znak da polazimo na ustanak. Ustanici su se upravo okupljali poviše naše kuće. I još jedan slučaj. Kada smo se iskupili desilo se da je brat Mladjo baratao bombom pa je i on prvi opalio bombu. To su bili prvi pucaji, znakovi za ustanak. Pošli smo na Dobrljin i oslobodili ga.

U isto vrijeme lješljanski rudari predvođeni Bošom izvršili su napad na rudnik Lješljane i onesposobili ga. Tako su dobrljinsko-lješljanski rudari, uglavnom, poligili ustanak na ovome dijelu bosansko-novskog sreza, odnosno Kozare. Istina, na ustanak je pošao takoreći sav narod, ali su jezgro predstavljali radnici sa područja Lješljana i Dobrljina.

Prvog dana ustanka, prilikom napada na Dobrljin uspjeli smo da zarobimo nekoliko karabina. Neprijatelj je odmah intervenisao i morali smo se povući. Obzirom da se Dobrljin nalazi na željezničkoj komunikaciji Bosanski Novi - Zagreb, inače neda-leko od Bosanskog Novog, nije ga bilo moguće držati. Mi smo se povukli iznad Dobrljina i uspostavili položaj ili kako se tada obično govorilo front. Ovaj front držali smo oko tri nedjelje.

Poslije frontalnih borbi koje smo vodili oko Dobrljina, ocijenjeno je da se ne može nastaviti frontalni način borbe,

već da se treba povući, organizovati u vojne jedinice i ograničavati dejstvovati. Baš tih dana neprijatelj je krenuo sa svih strana prema našem frontu sa ciljem da ga razbije. Front se nalazio na mjestu zvanom Gligino brdo. Druga je polovina avgusta 1941. Pod pritiskom neprijatelja povukli smo se napuštivši front.

Nakon povlačenja došli smo u vezu sa ustanicima kod Lješljana. Tako su se sada našli zajedno lješljanski i dobrijski ustanici na brdu zvanom Pošta. Kako je neprijatelj nadirao skoro sa svih strana, paleći kuće i imovinu, mi smo se povukli prema selu Strigovoj. Došli smo do strigovačke crkve. Bilo nas je u grupi oko 120. Skoro svi su bili naoružani. Još nam nije rečeno da smo stvorili jedinicu, ali nama komanduje Milorad Mijatović, koji je već bio imenovan za komandira lješljanske grupe. Ovdje u Strigovoj donesena je odluka da se sruši željeznički most na Strižanoj. Jedne večeri smo krenuli u akciju. Postavljene su zasjede prema Dobrijsinu i Bosanskom Novom.

Počeli smo da pripremamo rušenje mosta. Upravo smo donijeli eksploziv i ukopavali ga ispod mosta. Posjekli smo i dvije - tri bandere, ali nismo uspjeli još da skinemo žicu. Dok smo ovo radili, naišao je neprijateljski voz. Iako je bio teretni uz njega su bila dva-tri vagona puna neprijateljske vojske. Bile su to ustaše. Voz je pregrmio preko onih koji su pod mostom podmetali eksploziv. I ja sam bio pod mostom. Sa nama se nalazio i Milorad Mijatović. I pored toga što su ustaše primjetile da su sasječene bandere i mogle zaključiti ko je to izveo, mi smo nastavili da radimo. Kada smo stavili eksploziv zapalili smo štapin i most je bio miniran.

Odavde smo se vratili nazad. Sakupili smo se između Svodne i Karana. Primjetili smo da iz Svodne nadire neprijatelj. Kreće se u streljačkom stroju prema selima u brdima i pali kuće i imovinu. Bili smo postavili zasjedu na pogodnom mjestu da ih dočekamo. U međuvremenu naišao je Čoša pored nas i interesovao se koliko koji ima metaka. Kada je ustanovio da neko ima dva, a neko tri metka, ocijenio je da nema mogućnosti za prihvatanje borbe jer ćemo istrošiti i to malo municije. Donešena je odluka da se ne dočekuje neprijatelj, nego da se povučemo /pred veče/. I ustaše su zastale i nisu išle dalje. Bila je noć.

Mi smo uspjeli da sakupimo nešto hrane i rečeno je da se postrojimo. Nisu bili samo oni koji su imali oružje, nego je tu bilo 300-400 ljudi, koji su pošli sa nama, jer su bijegli ispred neprijatelja koji je palio i ubijao. Kada smo se postrojili, Čoša je počeo da govori. Već je izgleda bila donesena odluka da se ide za Kozaru.

Čoša je otprilike rekao: "Mi više ne možemo da vodimo frontalnu borbu. Neprijatelj žari i pali svuda i ubija koga uhvati. Mi se ne možemo neorganizovano suprostaviti neprijatelju. Moramo se povući i organizovati. Potrebno je da organizovano krenemo za Kozaru. Ako ne bude u Kozari mjesta, a budemo slabi, mi ćemo ići za Grmeč, pa čak i dalje za Romaniju i Crnu Goru a ako bude potrebno, ići ćemo u sastav Crvene armije". Napomenuo je da će to biti teški putevi, teški dani jer će biti gladi i besotinja, ko može da to fariži, neka izdaje u drugi stroj. I stvarno ljudi su počeli da izlaze iz jednoga u drugi stroj. Sjećam se da su tada izašli: braća Djukanovići,

Stanići, Šurlani, zatim Djurići: Mihajlo, Milan, Stanko, Branko, Zecovi Branko i Gojko, onda Desnice i drugi. Pretežno lješljansko-dobrljinski radnici izašli su iz stroja i bili spremni da krenu sa Šošom. Tu su bili još Veljko Stojaković, Gojko Marinković, Sava Vranješević, te još neki koje nisam poznavao, ali ćemo se kasnije upoznati u Kozari. U drugi stroj /oni koji su odlučili da idu za Kozaru/, prešli su i oni koji nisu imali oružja. Možda ih je bilo polovina. Koliko se sjećam, u ovoj grupi prije njenog razdvajanja moglo je biti oko 120 pušaka, računajući i vojničke i civilne.

Prilikom našeg razdvajanja rečeno je da oni koji su izašli u drugi stroj moraju biti naoružani, te da drugovi koji ostaju treba da predaju oružje ovima koji su odlučili da idu. Ovo je u izvjesnoj mjeri izazvalo neraspoloženje i dovelo do sukoba. Niječ je o Mirku Kaliniću, koji je prije rata bio poznat kao spreman za odbranu kraljevine i mislim da je bio u četničkoj organizaciji i imao je svoje oružje. Kalinić se u vrijeme razdvajanja našao na čelu stroja koji nije želio da ide na Kozaru. Šoša je znao da je on ugledan među ljudima i da zbog toga može razbiti naše jedinstvo. Upravo je u tome času stajao pored Kalinića. Kada je Kalinić izjavio da neće dati svoje puške, Šoša je jednostavno, pošto je držao pištolj u ruci, podmetnuo ga Kaliniću pod vrat istovremeno uzimajući mu karabin iz ruke i bacio ga na stranu. Poslije je naredio: "Predajte puške!" Nije bilo drugog izlaza već se počelo sa predajom pušaka. Tako su se sada našle dvije grupe. Jedna bez oružja, koja ostaje, druga sa oružjem, koja treba da krene na put. Međutim, u našoj grupi nalazi se izvjestan broj drugova koji nemaju oružja. Šoša se već bio smirio i obratio se grupi

koja ostaje govoreći da oni neće ostati skrštenih ruku, kako će tražiti i otimati oružje, te voditi borbu protiv neprijatelja. Nije ih obeshrabrio, već naprotiv smirio situaciju koja je bila mučna i poteška.

Tako se stvorila jedinica koja treba da krene za Kozaru. Istina, mi još ne znamo kuda idemo. Iste večeri, donešena je odluka da se krene za Kozaru. Pronadjen je i vodič koji će nas voditi. To je bilo prije pripremljeno na čemu je radila partijska organizacija. Mi smo se uglavnom okrenuli prema Šoši. Činilo mi se da je on dobro upućen u ciljeve naše borbe i revolucije pa smo imali neograničeno povjerenje u njega. On nam je u danima frontalne borbe dolazio na Bundalsko brdo i upućivao nas kako da se organizujemo. Šoša nam je i vojnička i politička ličnost, dok je Milorad Pijatović, koji je također bio vojnički najspособniji /raniji rezervni oficir/ pa smo u njemu gledali komandira. On nas je okupljao, postrojavao i sl.

Dakle, donešena je odluka da krenemo za Kozaru. Kada nas je u grupi oko 120. Ali u posljednjem času izvršena je izmjena odluke, tako da ne krećemo svi odjednom, već da ostane grupa, 30-40, koja će naknadno doći. Nas 80 krenulo je iste večeri za Kozaru. Krenuo je sa nama i Šoša. Putovali smo cijelu noć od vodiča do vodiča. Prešli smo dubičku cestu u Jelovcu, između Knežice i Prijedora, i izbili na obronke Kozare smjestivši se u šumi u blizini Prodana u Gornjem Jelovcu. Ovdje ćemo predaniti i prenoćiti da bi sutra dan nastavili dalje. Stigli smo ovdje umorni i gladni. Nismo imali šta da je-

demo, a kako naći hranu, jer je naredjenje da se održimo u tajnosti i da se ne pojavljujemo. Neko je rekao da se u blizini nalaze porodice Prodana i da se na njih možemo slobodno obratiti.

Odlučeno je da neko podje kod Prodana. Uskoro je jedan od Prodana /ne sjećam se imena/ došao kod nas. On je rekao da ima 11 ovaca i da će ih dati nama da ih pokoljemo. Uze- li smo nekoliko ovaca i to nam je bilo dovoljno.

Šoša nas je napustio i otišao da se javi štabu odreda. Nama je rekao da dodjemo na određeno mjesto. Sada nas vodi Milorad Mijatović. Krenuli smo na drugu etapu našega puta. Ušli smo dublje u Kozaru. Opet smo ovdje predanili. Hlje- ba nismo imali. Imali smo nešto mesa, koje smo pojeli u toku noći uz put. Sutradan smo u šumi pronalazili gljive, zvane škripavce po drveću, koje smo pržili i jeli. Neko je imao porciju, a većina nije. Pravili smo kašike od drveta i njima se služili.

Treću noć opet je uslijedio pokret. Idemo dalje unutar Kozare. Još nam nema Šoše. Došli smo na određeno mje- sto blizu Medjedaka gdje će nam kasnije biti logor. Ovdje smo opet odmarali. U tome je stigao i Šoša. On nam je saopštio da je pronašao štab odreda i da je donešena odluka da se smjesti- mo na Medjedak iznad r. Klječanice u Kozari. Tu treba da nap- ravimo logor. Pomjerali smo se odavde i već smo bili na odre- djenom mjestu na Mednjaku. Tu ima dobar bunar, izvorska voda, i lijepa uvala i kosa. Zatim dobri putevi koji vode po Kozari, prema štabu odreda, u Klječanicu i dalje. Tada sve nisam znao, ali sam kasnije vidjeo da je ovo mjesto vjerovatno izabrano zbog svoje pogodnosti.

Opet se postavilo pitanje hrane. Nemamo ništa za jelo. Šoša nam je rekao da će nam iz štaba odreda poslati 40 kg pšenice, što ćemo dobiti u toku dana, da će se to samljjeti i da ćemo dobiti hljeba. I stvarno, dobili smo pšenicu. Brzo smo je samljeli u mlinu u Mlječanici. Tako se naša grupa, oko 80 boraca, hranilo 5-6 dana, sa ovih 40 kg pšenice. Dobijali smo po malo parče hljeba. Ali je uskoro počela u Mlječanicu da stiže hrana za nas. Neko je dogonio stoku, variva itd. U prvo vrijeme nismo smjeli da se vidjamo sa onima koji dopremaju hranu. Oni bi obično dogonili do određenog mjesta i ostavljali, a mi odlazili na to mjesto i uzimali i nosili dalje u logor. Ko dogoni hranu, a ko odnosi i na koje mjesto nije se znalo. Kasnije sam doznao da su to bili dobri ljudi, naši simpatizeri i saradnici, koji su nas snabdjevali. Oni su svakako znali da hranu prikupljaju i otpremaju partizanima, ali poime- nično nisu znali kome, niti su smjeli da govore kuda voze hranu. Otpremali su je noću u određene dane. Počeli smo dobijati hranu i već se bili dobro oporavili, ohljbili se, kako bi se to obično reklo. Imali smo sada dovoljno hrane, pa smo počeli da stvaramo i rezerve. Kopali smo magacine i stavljali, spremali hranu.

Uskoro je u sastav bosansko-novske grupe ušla grupa boraca sa prijedorskog sreza koja će kasnije, kada se stvori četa, biti prijedorski vod. Vodnik je bio Rade Rondić. Već u septembru doznajemo da je naša grupa dobila naziv - 1. kozarska partizanska četa. Koliko se sjećam, a na osnovu prikupljenih podataka, u četi su tada bili:

Dragan, Mladjo i Milan /braća/ Stanić, Ostoja, Vid i Milan Djukanović, Zec Miloš, Mirko /poginuo u akciji na Gor-

nje Podgradce 23.10.1941./, Ljuban, Branko, Gojko /Mirkov/ i Gojko /Milin/, Rajko i Gojko Bundalo /u akciji na Gornje Podgradce spominje se da je poginuo Golub Zec - da li je to Gojko ili je pored njega bio i Golub/ Dušan i Gojko Marinković, Ljuban, Mihajlo /poginuo kao komandir čete u akciji na Vrpolje kod Sanskog Mosta 1942./ Djurić, Branko, Miloš i Stanko /poginuo na Gornjim Podgradcima 23.10.1941./, Dušan, Lazo, Stole, Gojko, Mićo, Dragan i Ilija Šurlan /ranjen u januaru 1942. u napadu na Kozarac/, Miro Gligić, Branko Danjanović, Fero Vukojević, Petar Jovišić, Božo Elinarić, Miloš Domuzin, Branko Vuković, Sveto /ranjen na Gornjim Podgradcima 23.10.1941, a poginuo u kozaračkoj ofanzivi 1942/, i "Brko", Simo Ivanović /komandir kozarske proleterske čete ranjen od strane četnika na Lipovu i umro u bolnici u Jošavci/, Mladjan i Mirko Graonić, Dragan Serdar /poginuo 23.10.1941. u akciji na Gornje Podgradce/, Milutin Jelisavac i Sande /poginuo u proljeće 1943. prilikom oslobađanja zatvorenika u Prijedoru/, Lazo Desnica, Ljuban i Tode Kantar, Ostoja Popović, Gojko Pepić, Dušan Misirča, Milorad Mijatović, Rade i Milan Kondić, Rade Bašić, Mile i Djuro zvani Busen /braća/ Vučenović, Stevan, Rade i Fero Šavan, Veljko Stojaković, Luka, Rade i Dmitar Stojanović, Raćan Simatović, Milan Vukota, Stanko Banović, Gojko Andželić, Dragoja Munjiza, Dušan Utješinović, Pele i Džemal Glamočanić, Ratko Novaković, Milan Eitonić /poginuo u akciji na Draksenić 7/8.10.1941./, Lazo Indjić, Milan Vukmirović, Ljuban Kecman, Dušan Djapa, Simo Prodan, Kojo Medić /poginuo u akciji na Kozarac januara 1942./ i Stanko Radaković /poginuo 23.10.1941. u akciji na Gornje Podgradce/.

Četa je sada sastavljena od dva dobrljinsko-lješljanska voda, te jednoga prijdorskoga. To je 1. kozarska partizanska četa. Komanda čete: Milorad Mijatović, komandir, Mićo Surian, komesar, a njegov zamjenik Dušan Misirača, dok je zamjenik komandira Sveto Vuković, koji je u isto vrijeme i vodnik 1. voda, dobrljinskoga voda. Vodnik drugoga voda je Veljko Stojaković, a trećega Rađe Kondić. Kada je Sveto Vuković u akciji na Draksenić bio ranjen u nogu otišao je u bolnicu i više se nije vratio u četu. Poginuo je u kozarskoj ofanzivi.

U prvo vrijeme bajte u logoru bile su pokrivene granama, lišćem, bujadi /papratom/. Kad je počela da pada kiša i da prokišnjava, bili smo prisiljeni da pravimo bolje bajte, jer smo znali da tu ostajemo duže vrijeme.

U međuvremenu je formirana i 2. kozarska četa na Vitlovskoj. I ona je ojačala brojčano. Kada su stvorene ove dvije čete donešena je odluka da se izvrši polaganje zakletve. Otišli smo svi u Mječanicu ispod Vitlovske i položili zakletvu. Tu su bili: Osman Karabegović, Josip Mažar - Šoš, Boško Biljegović, Miloš Biljegović i Nikola Luketić. Čini mi se da Mladen Stojanović nije bio prisutan.

Položili smo zakletvu. Bio je priredjen ručak. Došlo je i naroda. Više nismo nepoznati kao prvih dana po dolasku u Kozaru. Prije toga odlazili smo u patrole u sela - prema Bosanskoj Dubici i Prijedoru. Uspostavljena je ne samo veza između naših četa nego i sa narodom, sa saradnicima koji nam pomažu u prikupljanju hrane, u obavješćavanju o kretanju neprijatelja i sl. Položena je zakletva kako je tada bila sastavljena, na vjernost narodu i borbi i sl.

Polaaganjem zakletve završava se period našeg reorganisovanja i konačnog stvaranja vojnih jedinica, partizanskih četa, koje sada predstavljaju jaku snagu i uspješno izvođe akcije na neprijateljske posade.

Arhiv Eos. krajino B. Luka

ABK 209-008-018